

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ**

**ФЕНОМЕН МАЙДАНУ В УКРАЇНСЬКОМУ
СУСПІЛЬСТВІ:
СОЦІОЛОГІЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ**

Матеріали Міжнародних соціологічних
читань пам'яті Н.В. Паніної

Київ
2015

ББК 60.5

П 63

П 63 **Феномен майдану в українському суспільстві: соціологічні інтерпретації. Матеріали Міжнародних соціологічних читань пам'яті Н.В. Паніної / За наук. ред. Є.І. Головахи і О.Г. Стегнія. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2015. – 164 с.**

ISBN 978-966-02-7764-9

Книга містить доповіді VIII Міжнародних соціологічних читань пам'яті Н.В. Паніної та есе учасників конкурсу «Кращий молодий соціолог року — 2015». Для професійних соціологів і всіх, хто цікавиться соціологією та її місцем у сучасному суспільстві.

ББК 60.5

В оформленні обкладинки використано малюнок Н.В.Паніної.

Рецензенти:

П.В.Кутуєв, доктор соціологічних наук

С.О.Макєєв, доктор соціологічних наук

Затверджено до друку Вченою радою Інституту соціології НАН України. Протокол № 8 від 27 жовтня 2015 р.

ISBN 978-966-02-7764-9

© Інститут соціології НАН України, 2015

проводяться, англійською та іншими мовами в міжнародних виданнях. І цей заклик стосується не тільки «молодих соціологів», мені особисто дуже не подобається це розділення соціологів на «молодих» – «не молодих», «поважних» – «та інших». Як на мене, в соціології, як і будь якій науці, насамперед важливо щось аргументовано довести, а як це співвідноситься із віком, статтю, належністю до якогось регіону – це абсолютно не має значення.

*Вікторія Середа,
доцент кафедри соціології
Українського Католицького Університету*

ПЕРЕОСМИСЛЮЮЧИ УКРАЇНСЬКИЙ ІДЕНТИФІКАЦІЙНИЙ ПРОСТІР: ГРОМАДСЬКИЙ АКТИВІЗМ В УКРАЇНІ ПІСЛЯ ЄВРОМАЙДАНУ

Сьогодні у публічному просторі та медіа активно обговорюється сучасна ситуація в Україні. Майже аксіоматичною стала теза про те, що унаслідок Революції Гідності, анексії Криму та збройного конфлікту на території Донбасу український соціум зазнав докорінних змін. Вважається, що основні зрушення відбуваються у напрямку творення політичної нації та громадянського суспільства. Проте, ми значно частіше стикаємося зі спекулятивними журналістськими текстами, ніж з науковими розвідками на цю тему.

Результати міжнародного дослідження «Регіон, нація та інше: міждисциплінарне та транскультурне переосмислення України» та проекту «У пошуках пам'яті: ідентифі-

каційна роль соціальної пам'яті місця»⁷ дають нам можливість для детальнішого розгляду деяких із зазначених вище припущень, а також простежити окремі зміни, що відбулися в українському соціумі під впливом подій Євромайдану.

Дослідницька частина проекту «Регіон, нація та інше» складалася з кількох етапів⁸. Перше опитування, яке проходило у березні 2013, фіксує стан українського суспільства напередодні тих змін, які відбулися в Україні після листопада 2013. Опитування включало досить широке коло феноменів, що досліджувалися: зокрема, ієрархії групових ідентичностей, структура національної ідентичності, уявлення громадян про напрями майбутнього розвитку України, ставлення до минулого, демократичних цінностей та корупційних практик, читацькі переваги, конфесійна структура, рівень релігійності та її змістовне наповнення, питання довіри тощо. Важлива методологічна особливість опитування полягала у тому, що його вибіркова сукупність складалася з більшої, ніж звичайно, кількості респондентів (N=6000), що дозволило дослідникові відійти від спроче-

⁷ Проект № 2011/03/B/HS6/03320 “У пошуках пам'яті: ідентифікаційна роль соціальної пам'яті місця” Польської Академії наук.

⁸ Перше опитування 2013 р. та якісне соціологічне дослідження фінансувалися з гранту Swiss National Foundation Grant CR111-1L_135348 “Region, Nation and Beyond. A Transcultural and Interdisciplinary Reconceptualization of Ukraine”, опитування 2015 року фінансувалося Wolodymyr George Danyliw Foundation і частково з SNF Grant CR111L_135348. Аналіз даних, представлений у цій публікації, було здійснено під час мого стажування в Гарвардському українському науковому інституті за фінансової підтримки the Eugene and Daymel Shklar and USF Research Fellowships in Ukrainian Studies.

них схем поділу українського суспільства на Схід-Захід чи на чотири-п'ять макрорегіонів і простежити регіональні поділи в Україні у більш нюансований спосіб на рівні кожної області. Кількісне опитування доповнювалося якісною частиною, яка містила фокус-групові дискусії з вчителями історії, української мови та літератури, з представниками національних меншин, а також двісті сорок глибинних інтерв'ю про релігійні практики та понад п'ятсот інтерв'ю про особливості взаємодії локальних, регіональних, національних та транснаціональних репрезентацій історичного минулого з повсякденними життєвими практиками у пострадянському міському/сільському просторі. Два роки по тому, у березні 2015 року, було проведене повторне опитування з аналогічним запитальником, проте туди додали питання, що досліджували оцінку подій 2013-2014 рр. (Євромайдану, окупації Криму, збройного конфлікту на Донбасі, та громадський активізм). Повторне дослідження дозволило зробити комплексне діахронне порівняння українського соціуму до та після революційних подій⁹.

Деякі аспекти ставлення громадян до історичного минулого, структури національної ідентичності, ієрархії групових ідентичностей та громадського активізму вивчалися також у згаданому вище дослідженні «У пошуках пам'яті:

⁹ Обидва опитування базувалися на вибірковій сукупності (N=6000). У 2015 році з метою забезпечення безпеки інтерв'юерів та респондентів опитування не проводилося в АРК і в тих районах Луганської та Донецької областей, які не контролюються українськими військовими. Аудиторія: населення України від 18 років і старші. Вибірка репрезентативна за віком, статтю, регіонами і типом поселення. Терміни проведення: березень 2013 р., березень 2015 р. Метод - особисте формалізоване інтерв'ю (face-to-face), Гранична помилка при P=95% = 1.26%, при P=99% = 1.66%.

ідентифікаційна роль соціальної пам'яті місця», проте його дизайн передбачав поглиблене вивчення настроїв населення у восьми містах України, які репрезентували основні регіони України (за винятком Криму та Донбасу)¹⁰.

У своїй короткій розвідці я докладніше зупинюся саме на вивченні регіональних особливостей громадського активізму, що отримав імпульс під час Революції гідності та подальших подій 2014 року.

Про особливості громадського активізму в Україні неодноразово згадувалося у численних працях, присвячених специфіці політичної культури та слабкості громадянського суспільства [1-6]. Проте у більшості випадків ці дослідження брали до уваги саме інституціоналізовані форми громадського активізму (кількість громадян, що належать до громадських організацій чи благодійних фондів). Натомість події останніх двох років продемонстрували, що такий формальний модерністичний підхід залишає поза увагою новий тип громадського активізму, який впливає на формування нової якості громадянського суспільства в Україні. Євромайдан та подальші події дали поштовх для виникнення численних неформальних мереж та волонтерських груп. Деякі з них можуть мати стійкішу структуру і інституціоналізуватися з часом, інші, маючи гнучку (часто віртуальну) структуру, зникають чи реструктуризуються після досягнення поставленої мети. Однак, на нашу думку, не слід недооцінювати важливості подібних неформаль-

¹⁰ Опитування базувалися на вибірковій сукупності, побудованій за схемою (N=400 * 8). Аудиторія: населення 8 міст України (Вінниця, Дніпропетровськ, Львів, Луцьк, Одеса, Харків, Чернігів, Ужгород) від 18 років і старші. Вибірка репрезентативна за віком та статтю. Терміни проведення: **листопад 2014 р.**, Метод - особисте формалізоване інтерв'ю (face-to-face).

них мереж для залучення українців до громадянського суспільства. Така неформальність створює відчуття відкритості, транспарентності кордонів (будь-хто може будь-коли долучитися і на будь-який термін без зайвих формальностей чи зобов'язань). Вона дозволяє гнучко і швидко реагувати на зміну потреб чи ситуації. Багатоманітність форм та напрямів взаємодії створює можливість одночасної участі у різних проявах громадського активізму з урахуванням інтересів, потреб та ресурсів кожної особи. І, що дуже важливо, подібна взаємодія дає громадянам досвід, як за допомогою мікро-, мезо- чи макро- груп можна вирішувати соціальні проблеми різної складності (від локальних до загальнонаціональних).

На першому етапі ми вимірювали загальну зорієнтованість українців на проактивну громадську позицію, запитуючи їх про те, наскільки для них важливим є персональна залученість до прийняття державних рішень, участь у громадському об'єднанні (без зазначення ступеня його формалізації) та допомога іншим людям на волонтерських засадах. Таблиця 1 ілюструє, що серед абсолютної більшості населення переважають проактивні установки. Найважливішою для них є установка на допомогу іншим людям на волонтерських засадах (цю позицію не підтримали лише 5,8%), найменш важливою – участь у громадському об'єднанні, яку не підтримали 13,2%.

Досить часто в медійному дискурсі зустрічаємо стереотипне представлення громадського активізму як виключно західноукраїнського феномену. Отже, спробуємо визначити, наскільки відрізняються (чи відрізняються взагалі) проактивні установки в різних областях України. Таблиця 2 (див. Додаток) представляє середні значення відповідей для кожної області. Як бачимо, невеликі регіональні відмінності існують, але вони не відповідають стереотипному

Таблиця 1

Відсотковий розподіл відповідей на питання про декларативну важливість для респондентів залученості до перелічених видів громадського активізму, %

<i>Наскільки важливими особисто для Вас є:</i>	<i>Не важливе</i>	<i>Скоріше не важливе</i>	<i>Ні так, ні ні</i>	<i>Скоріше важливе</i>	<i>Важливе</i>
Залученість до прийняття державних рішень	3,4	6,6	20,5	40,6	28,9
Участь в громадському об'єднанні	4,0	9,2	28,0	35,8	23,0
Допомога іншим людям (на волонтерських засадах)	1,5	4,3	17,3	45,4	31,5

поділу України, де Галичина часто протиставляється Донбасу. Так, залученість до прийняття державних рішень та участі у громадських об'єднаннях найактивніше підтримують мешканці Волині, Закарпаття, Галичини та деяких областей Центральної України, найменше – мешканці Запорізької, Луганської, Харківської, Одеської та Київської областей; у своєму декларативному прагненні допомагати на волонтерських засадах найактивнішими є мешканці Волині, Львівщини, Миколаївщини та Києва, найменш активними – знов мешканці Запорізької, Луганської, Харківської та Одеської областей. Отже маємо групу областей з декларативно високим рівнем орієнтації на громадський активізм і групу, де він трохи вище середнього. Постає питання, наскільки подібна декларативна активність співвідноситься з реальними досвідами та практиками? У наступній частині ми порівняємо рівень залученості громадян України

до різних форм громадського активізму з попередніми декларативними показниками.

З метою оцінки рівня та структури залученості українців до громадського активізму в опитуванні 2015 року респондентів запитували про те, чи доводилося їм впродовж останніх 12 місяців робити наступні дії¹¹, з яких респондентам пропонувалося обрати п'ять найактуальніших для них.

З таблиці 3 бачимо, що впродовж року кожен другий українець мав досвід громадської взаємодії, що загалом є трохи нижче декларативного показника, проте вказує на достатньо високий рівень активності.

Таблиця 3

Відсотковий розподіл відповідей на питання про участь респондентів у перелічених видах громадського активізму упродовж останніх 18 місяців

<i>Чи доводилося Вам упродовж останніх 18 місяців:</i>	<i>%</i>
Звертатися до місцевого політика чи управління	7,3
Підписувати петицію	2,5
Самому збирати підписи	1,3
Брати участь в демонстрації чи мітингу	5,3
Брати участь у бойкоті певних товарів чи послуг	6,8
Надавати допомогу біженцям зі Сходу та Криму України	12,4
Надавати допомогу військовим у зоні АТО	31,4
Займатися волонтерською діяльністю	5,4
Вкласти свої ресурси, матеріальні (жертвувати речі) чи нематеріальні (час, професійні консультації)	18,4
Брати участь у силових сутичках	1,2
Жодна з таких дій	46,2
Важко відповісти	3,0

¹¹ Тут додавався перелік з 10 різних форм громадського активізму, який, безумовно, не охоплював всієї різноманітності можливих проявів, проте включав найважливіші.

Іншим важливим питанням є виявлення регіональних особливостей залученості мешканців України до громадського активізму і порівняння з попередніми декларативними показниками. Припускаємо, що різні форми громадського активізму можуть мати неоднакову актуальність для мешканців тих чи інших областей України, тому для нашого аналізу ми обрали варіант відповіді “жодна з таких дій”, який вказує на пасивність респондентів. Відповідно активність аналізуватимемо як показник відсутності пасивності. Міжрегіональний порівняльний аналіз демонструє, що рівень громадського активізму справді має істотні регіональні відмінності (від 15% “неактивних” громадян у Львівській області, до 79% – у Одеській), проте вони, як і у попередньому питанні, не вкладаються у стереотипно-дохотомічне протиставлення Схід-Захід чи Галичина-Донбас. Рисунок 1 представляє міжобласний розподіл відповідей “жодна з таких дій” (у відсотках).

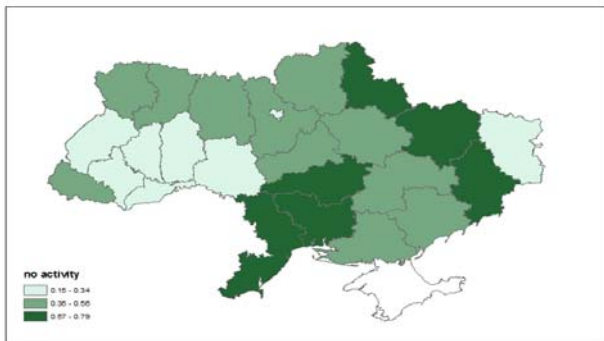

Рис. 1. Регіональний розподіл відповідей респондентів на питання про неучасть респондентів (%)

Серед «найпасивніших» фіксуємо Запорізьку, Харківську, Одеську, Донецьку, Миколаївську, Сумську та Кіровоградську області. Одним з аргументів на користь такої пасивної позиції може бути те, що серед мешканців цих областей є вищою кількістю осіб, які дистанціюються від подій Євромайдану та значно критичніше оцінюють діяльність українського уряду. Відповідно пасивна позиція може виправдовуватися небажанням долучитися до вирішення «не своїх» соціальних проблем. Проте, як показує рисунок 2, мешканці цих областей залишаються пасивними навіть у питаннях підтримки вимушених переселенців зі Сходу та Криму.

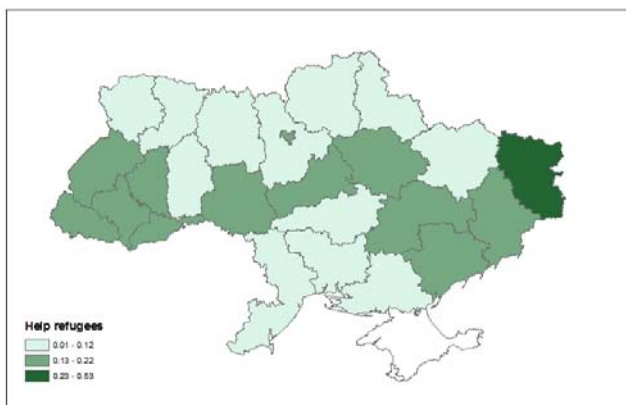

Рис. 2. Регіональний розподіл участі респондентів у допомозі переселенцям з Криму та Сходу України (%)

Одночасно бачимо, що серед найбільш пасивних опинилися переважно ті самі області, чиї мешканці демонстрували нижчий рівень декларативної потреби громадського активізму.

Порівнюючи популярність тих чи інших форм громадської взаємодії, помічаємо, що (подібно, як і в декларативних установках) переважають саме ті форми, які орієнтовані насамперед на взаємну підтримку та пряму взаємодію – допомога військовим у зоні АТО (31,4%), надання своїх матеріальних (гроші, речі) чи нематеріальних (час, професійні консультації) ресурсів (18,4%), допомога біженцям зі Сходу та Криму України (12,4%). Серед найменш популярних – участь у силових сутичках та діяльність, опосередкована зверненнями чи петиціями.

Порівнюючи соціально-демографічні характеристики респондентів, що долучалися до тих чи інших форм громадської активності, бачимо, що вони практично у всіх групах однакові – йдеться про молодих та середнього віку міщан з вищою освітою та з відчуттям, що їх матеріальний стан є добрим, часто власників малого бізнесу та з досвідом роботи/навчання за кордоном. Отже можемо стверджувати, що серед активістів переважає міський середній та креативний клас. Виняток становить допомога бійцям АТО. Тут активність є однаковою, як серед городян так і серед селян.

Серед тих, хто брав участь у силових сутичках, значимими виявилися тільки вік (молодь) респондентів та їхнє місце проживання (у містах з населенням у 500-900 тисяч).

Наше дослідження також підтверджує зв'язок між Революцією гідності та формуванням проактивної позиції громадян. Серед респондентів, що долучилися до різних форм громадського активізму, переважають ті, які декларують свою підтримку Євромайдану рік тому.

Натомість серед тих, хто задекларував пасивну позицію, переважають респонденти, що проживають у містах з населенням понад 1 млн, особи старшого віку з середньою освітою, що самоідентифікувалися як росіяни та російськомовні. Вони не мали досвіду роботи чи навчання за кор-

доном і оцінюють свій матеріальний стан як поганий. Бачимо також, що їхня «пасивна» позиція прямо не пов'язана з підтримкою Євромайдану, оскільки частки респондентів, які підтримували і не підтримували Євромайдан, у цій групі поділилися майже порівну – 55% на 45%.

Враховуючи важливу роль міщан у підтримці різних форм громадської взаємодії та громадського активізму, пропонуємо змінити оптику і дещо глибше розглянути ці процеси на прикладі восьми міст України – *Вінниці, Дніпропетровська, Львова, Луцька, Одеси, Харкова, Чернігова та Ужгорода*.

У дослідженні «У пошуках пам'яті: ідентифікаційна роль соціальної пам'яті місця» ми запитували респондентів про бажання брати участь як у загальноукраїнських формах громадської взаємодії, так і у локальних (міських).

Стосовно загальноукраїнських форм взаємодії, респондентам пропонувалося обрати із запропонованого переліку 5 форм, до яких вони вдавалися впродовж останніх 12 місяців. Перелік дій істотно переформується із тим, що використовувався у дослідженні 2015 року, проте там відсутні такі дві важливі позиції, як «допомога переселенцям зі Сходу та Криму» і «допомога військовим в зоні АТО». Ми також запитували респондентів, у яких діях у випадку порушення їхніх прав вони готові брати участь у майбутньому (див. таблицю 4 у Додатку).

Аналіз рівня залученості респондентів до громадського активізму у згаданих містах загалом підтверджує тенденції, описані у попередній частині, що дозволяє нам говорити про певну стійкість описаних нами тенденцій. Серед «найактивніших» були мешканці Львова (72% залучених) та Ужгорода (58% залучених), а «найпасивніших» – Харкова і Одеси (лише третина залучених). Несподівано низький рівень громадської активності (і на загальнонаціональному, і на локальному рівнях) демонструють мешканці Луцька та Чернігова.

Як показало дослідження, майже кожен другий львів'янин брав участь у демонстраціях та мітингах і кожен четвертий вкладав ресурси – матеріальні (гроші, речі) чи нематеріальні (час, професійні консультації) та бойкотував певні товари чи послуги у період з листопада 2013 по листопад 2014 року. Участь у демонстраціях та мітингах, як і бойкот товарів, були актуальними також для мешканців Луцька, Ужгорода та Вінниці. Ужгородці, на відміну від мешканців інших міст, найактивніше залучалися до волонтерської діяльності, підписування петицій та медіа-активізму. Натомість для мешканців Чернігова, Дніпропетровська, Харкова та Одеси визначною формою громадської взаємодії було вкладення ресурсів – матеріальних (гроші, речі) чи нематеріальних (час, професіїні консультації).

Аналіз оцінки респондентами можливості долучення до певних дій у майбутньому у випадку порушення їхніх прав чи виникнення потреби показує, що львів'яни та ужгородці декларують практично такий самий рівень готовності до громадського активізму, а мешканці Луцька, Чернігова та Харкова – аналогічний рівень пасивності. Натомість, мешканці Вінниці, Одеси і (трохи меншою мірою) Дніпропетровська показують потенціал до підвищення своєї громадської активності, особливо у таких діях, як звернення до політиків, збір підписів, участь у мітингах і демонстраціях та бойкотуванні товарів чи послуг. Проте, спрямованість саме на ці види громадської активності легше втілити у різних формах політичного протистояння, ніж у численних неформальних мережах та волонтерських групах, що створюються з метою вирішення проблем громади. Отже, це меншою мірою впливатиме на формування нового типу громадянського суспільства.

Як бачимо з таблиці 5 (див. Додаток), мешканці не всіх міст проявляють однакове бажання долучитися до різних

громадських акцій. Найактивнішу позицію традиційно займають ужгородці та львів'яни (що частково повторює загальноукраїнську динаміку, виявлену у дослідженнях 2014 і 2015 років), а найбільш пасивну – жителі Луцька та Чернігова. Одночасно, порівняння таблиць 4 і 5 (див. Додаток) показує, що значно більша кількість респондентів бажає долучитися до локальних видів взаємодії, ніж до загальноукраїнських. Отже, зосереджуючись виключно на загальноукраїнських макрорівневих інституційних показниках, дослідники громадянського суспільства залишають поза увагою ті рівні, де громадський активізм проявляється інтенсивніше. Показовим є те, що на рівні активізму, скерованого на загальноукраїнські види діяльності, Одеська та Харківська області демонструють високий рівень пасивності (понад 70% не бажаючих брати участь у будь-якій діяльності), а на рівні міського громадського активізму ситуація змінюється (кількість не бажаючих брати участь у будь-якій діяльності скорочується вже до 10-17%), одночасно змінюється і скерованість громадської активності.

Якщо на загальноукраїнському рівні мешканці Дніпропетровська, Одеси чи Харкова неохоче долучалися до тих форм активності, які передбачали творення неформальних мереж взаємопідтримки чи волонтерських груп з метою вирішення проблем громади, то на локальному рівні ситуація виглядає інакше. Мешканці таких великих міст, як Дніпропетровськ, Одеса чи Харків, найохочіше приєдналися б до дій, скерованих на озеленення та прибирання міста. Для Львова, Ужгорода та Вінниці першочерговою є допомога нужденним, сиротам та інвалідам. Показово, що мешканців всіх міст без винятку більше приваблюють ті види активності, які скеровані на взаємодопомогу та покращення локального середовища проживання, і меншою мірою участь у діяльності органів самоорганізації населення.

Соціально-демографічний портрет громадських активістів (як на загальноукраїнському рівні, так і на локальному у дослідженні 2014 року) цілком співпадає з описаним вище. Серед них переважно молоді люди та особи середнього віку з вищою освітою, які частіше від інших відвідують церкву і описують свій матеріальний стан як добрий. Важливим є також досвід роботи чи навчання за кордоном. Натомість серед тих, хто не залучався до жодних дій, переважають старші особи, росіяни, особи з низьким рівнем освіти та задоволеності своїм матеріальним становищем.

Цікавим також є розподіл бажання брати участь у певних видах локального активізму залежно від типу будинку, в якому вони проживають. Для мешканців приватних будинків пріоритетнішою є організація дозвілля та участь у спорядкуванні території, для мешканців кількоповерхових будинків – допомога нужденним, допомога в озелененні та участь в органах самоорганізації населення, натомість для мешканців багатоповерхівок – участь у забезпеченні правопорядку.

Отже, підсумовуючи, хочемо зауважити, що на підставі наших досліджень можемо стверджувати, що в українському соціумі під впливом подій Євромайдану відбуваються активні зміни у напрямку творення політичної нації та громадянського суспільства. У майбутньому важливим є подальший моніторинг цих змін з метою перевірки їхньої сталості й незворотності, оскільки з досвіду Помаранчевої революції ми пригадуємо, що у 2005 році дослідники фіксували досить високий рівень громадського активізму, який вже у 2006–2007 роках знизився до свого передреволюційного стану.

Одночасно слід наголосити, що, досліджуючи зміни громадянського суспільства у післяєвромайданівській Україні, слід переключити фокус із традиційних інституцій-

них форм громадського активізму на нові неформальні мережеві згуродження та волонтерські групи, що також дозволяє нам розширити перелік можливих форм громадської взаємодії, включених до аналізу. Важливо також змінити оптику аналізу з виключно макрорівневих показників на зіставлення загальноукраїнських, регіональних та локальних проявів громадського активізму.

Наш аналіз показав, що на локальному рівні громадський активізм є вищим, проте рівень активності локальних чи регіональних спільнот в Україні може істотно різнитися. Натомість соціально-демографічний портрет активістів є сталим у всіх регіонах України. Це переважно молоді чи середнього віку міщани з високим рівнем освіти та суб'єктивним відчуттям матеріального благополуччя, які часто працюють у власному бізнесі і мають досвід роботи або навчання за кордоном. Велика частка з них задекларувала свою підтримку подій Євромайдану.

Література

1. Политическая культура населения Украины. Результаты социологических исследований / Е.И.Головаха, Н.В.Панина, Ю.Н.Пахомов, Н.Н.Чурилов, И.В.Буров. – Киев: Наукова думка, 1993. – 136 с.
2. Резнік О. Громадянські практики населення України / О. Резнік // Українське суспільство 1992-2006. Соціологічний моніторинг / За ред. В. М. Ворони, М. О. Шульги. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2006. – С.337-347.
3. Резнік О. Динаміка громадсько-політичних практик і протестних настроїв в Україні / О.Резнік // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг: У 2-х т. Том 1: Аналітичні матеріали / За ред. В.Ворони, М. – Шульги. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2011. – С. 216-224.

4. *Серета В. В.* Політична культура України: діахронний вимір / В.В. Серета // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2014. – Вип. 8. – С.153-168.

5. Україна передвиборна: електоральні наміри, політичні комунікації, громадсько-політична залученість / За ред. М. М. Слюсаревського; упоряд. Л. П. Черниш. – Київ, 2009. – С.66.

6. *Хилько М.* Політична культура населення України: аналіз розвитку громадянських якостей [Електронний ресурс] / М.Хилько // Політичний менеджмент. – 2007. – №1 (22). – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=67&c=1537>.

Додаток

Таблиця 2

**Регіональний розподіл середніх значень декларативної
важливості наступних форм громадського активізму**

<i>Область</i>	<i>Залученість до прийняття державних рішень</i>	<i>Участь в громадському об'єднанні</i>	<i>Допомога іншим людям (на волонтерських засадах)</i>
Запорізька	2,9930	2,9509	3,5719
Харківська	3,5498	3,3552	3,6109
Закарпатська	4,1514	3,5189	3,7270
Луганська	3,2444	3,2222	3,6444
Одеська	3,6694	3,5618	3,7554
Полтавська	3,9185	3,6609	3,8155
Донецька	3,8200	3,5960	3,8160
Київська	3,5593	3,2778	3,8519
Хмельницька	3,7353	3,6225	3,9412
Івано-Франківська	3,8199	3,3744	3,9431
Сумська	3,8087	3,6667	3,9617
Житомирська	3,9133	3,5459	4,0510
Чернігівська	4,0117	3,9123	4,0526
Черкаська	3,7512	3,6219	4,0547
Кіровоградська	3,8718	3,8205	4,0769
Чернівецька	3,8768	3,7101	4,0797
Херсонська	3,9405	3,7857	4,0833
Тернопільська	4,1084	3,5843	4,1145
Вінницька	4,0711	3,7984	4,1304
Дніпропетровська	3,9063	3,6444	4,1759
м.Київ	4,0200	3,8089	4,2200
Миколаївська	4,0326	4,0924	4,3696
Львівська	4,0793	3,8670	4,3708
Волинська	4,2143	4,2273	4,4221
Рівненська	4,3491	4,2899	4,5385

Таблиця 4

Порівняння відсоткового розподілу відповідей на питання про участь респондентів у перелічених видах громадського активізму у продовж останніх 12 місяців та можливої участі у майбутньому у випадку порушення їхніх прав, %

	<i>L'viv</i>	<i>Львів</i>	<i>Жгород</i>	<i>Вінниця</i>	<i>Chernivci</i>	<i>Дніпропет- ровськ</i>	<i>Харків</i>	<i>Одеса</i>
Звертатися до місцевого політика чи управління:								
– протягом останніх 12 місяців	12,5	2,0	20,0	12,8	4,0	10,0	0,8	7,3
– у майбутньому	13,3	1,5	20,8	18,0	15,8	11,5	9,5	12,3
Підписувати петицію:								
– протягом останніх 12 місяців	11,0	1,5	28,8	5,3	1,8	3,8	5,0	8,0
– у майбутньому	13,3	1,5	27,0	18,0	4,3	8,0	6,5	14,0
Самому збирати підписи:								
– протягом останніх 12 місяців	3,3	2,8	10,8	3,0	4,0	5,8	4,0	2,0
– у майбутньому	7,0	0,8	15,8	11,5	2,8	7,0	5,0	9,3
Брати участь в демонстрації чи мітингу:								
– протягом останніх 12 місяців	43,5	15,5	14,5	14,8	4,8	4,5	5,5	5,0
– у майбутньому	45,8	4,3	15,0	26,0	9,8	7,3	8,0	11,8

Продовження таблиці 4

	Львів	Луцьк	Жасгород	Вінниця	Чернігів	Дніпропетровськ	Харків	Одеса
Брати участь у бойкоті певних товарів чи послуг:								
– протягом останніх 12 місяців	24,8	11,0	4,3	10,8	1,0	5,3	1,8	2,5
– у майбутньому	20,3	8,0	1,5	17,8	1,8	6,8	2,5	4,8
Бойкотувати певні рішення влади:								
– протягом останніх 12 місяців	10,0	2,5	3,8	3,5	1,5	4,0	0,5	1,0
– у майбутньому	10,8	1,8	4,0	9,5	5,8	6,5	1,5	7,8
Страйкувати:								
– протягом останніх 12 місяців	10,5	6,0	3,3	2,3	0,8	1,8	0,8	1,0
– у майбутньому	17,3	2,3	5,3	14,3	3,8	3,3	0,5	3,5
Займатися волонтерською діяльністю:								
– протягом останніх 12 місяців	13,3	2,3	31,3	6,5	2,5	9,5	4,0	2,3
– у майбутньому	14,5	1,8	9,5	7,3	5,8	9,5	3,8	7,5
Займатися медіа-активізмом (напр., поширювати інформацію):								
– протягом останніх 12 місяців	2,5	2,8	20,5	6,8	0,3	2,8	1,0	3,0
– у майбутньому	3,3	2,0	6,0	6,8	0,3	4,0	1,3	4,8

Продовження таблиці 4

	Львів	Луцьк	Ужгород	Вінниця	Чернігів	Дніпропетровськ	Харків	Одеса
Вклади ресурси, матеріальні (гроші, речі) чи нематеріальні (час, професійні консультації):								
	26,5	2,0	12,5	16,5	7,5	11,3	8,8	5,8
– у майбутньому	17,0	0,5	6,5	14,5	2,8	8,0	6,8	7,0
Пікетувати державні установи:								
	5,8	1,8	5,5	1,5	1,8	2,3	0,8	0,3
– протягом останніх 12 місяців								
– у майбутньому	10,5	0,0	3,3	4,8	4,0	3,5	0,8	3,3
Брати участь у силових сутичках:								
	1,5	1,0	0,5	1,3	0,8	0,3	1,3	0,0
– протягом останніх 12 місяців								
– у майбутньому	3,0	0,3	1,3	1,8	1,3	1,8	1,3	0,8
Жодна з таких дій:								
	28,0	60,8	42,0	50,3	65,8	59,0	70,3	70,8
– протягом останніх 12 місяців								
– у майбутньому	13,3	52,0	27,8	20,3	36,5	26,8	44,8	49,3

Таблиця 5

Відсотковий розподіл відповідей респондентів на питання про готовність до участі у перелічених видах громадського активізму у власному місті, %

	<i>Львів</i>	<i>Луцьк</i>	<i>Ужгород</i>	<i>Вінниця</i>	<i>Чернігів</i>	<i>Дніпропетровськ</i>	<i>Харків</i>	<i>Одеса</i>
<i>В яких видах громадської діяльності у Вашому місті Ви готові взяти участь?</i>								
Допомога нужденним, сиротам та інвалідам	45,8	22,0	64,3	50,8	30,3	32,3	28,3	26,8
Організація дозвілля та відпочинку	11,0	10,8	35,3	12,3	10,5	13,5	10,0	6,8
Участь у забезпеченні правопорядку	15,0	12,8	23,8	9,0	8,0	14,3	3,5	9,5
Участь в озелененні	28,3	14,5	33,0	25,0	31,0	34,8	29,5	38,0
Участь у прибиранні та впорядкуванні території за місцем проживання	38,8	14,3	36,0	30,0	24,8	37,3	46,3	35,0
Участь у діяльності органів самоорганізації населення	11,0	4,0	8,0	11,0	5,5	6,5	10,3	13,0
Не буду брати участь у жодній громадській діяльності	8,0	18,5	9,3	9,5	12,3	10,3	17,3	14,5